

PRO ET CONTRA: Gasi li država nauku na fakultetima u Srbiji**BORBA DA SE NIŠTA NE PROMENI VODI KA DEVASTACIJI NAUČNIH ISTRAŽIVANJA**Piše: **Vladimir Popović**

U naučnoj zajednici se dugo nagomilavaju nesuglasice, mnogo je suprotstavljenih tabora i otvorenih frontova, imamo i nasleđe neuspelog konkursa iz 2016. Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja je, uzevši u obzir prethodno, kao i činjenicu da je velika većina istraživača nezadovoljna postojećim zakonskim okvirom, odlučilo da sprovede kompletnu reformu sistema finansiranja naučnih istraživanja.

Raspisivanje projektnog poziva po sličnim pravilima koja su važila do sada nam ne bi donelo ništa novo, sve bi se, manje više, odvijalo kao i prethodne decenije, svako od nas bi se bavio samo onim temama kojima želi da se bavi, uglavnom bi učestvovali isti istraživači, i eventualno bi među njima/nama bile malo podeljene uloge. Bez obzira na više puta produžen tekuci projektni ciklus, broj radova u međunarodnim časopisima je ostao iz godine u godinu na približno istom nivou, što govori da je postojeći sistem finansiranja dosegao svoj maksimum, kada je reč o rezultatima. Više ne može, pod ovim uslovima. Rektorka Univerziteta u Beogradu je nedavno izjavila da ćemo morati da učinimo veliki napor u očuvanju pozicije Univerziteta u Beogradu na Sangajskoj listi, jer imamo, između ostalog, veoma mali broj visoko citiranih istraživača u okviru određenih naučnih oblasti. A do njih možemo doći isključivo kroz visoko kompetitivni poziv, kakav po dosadašnjem sistemu finansiranja nije moguć. Cilj reforme je da se sa postojećeg projektnog sistema finansiranja pređe na kombinovani institucionalno-projektni model. Prethodna odluka je podržana Strategijom naučnog i tehnološkog razvoja, kao i Akcionim planom Vlade.

Prvi korak u toj reformi je već usvajanjem Zakon o Fondu za nauku. To je nov zakon za novu instituciju, kakva postoji u većini država koje imaju razvijenu nauku. Zakon o Fondu je veliki uspeh Ministarstva, jer je to prvi nov zakon donet u ovoj oblasti poslednjih 12 godina. Osnovna namera je da se kompletna procedura i upravljanje kompetitivnim projektom pozivima odvija preko Fonda za nauku.

Drugi, ključni korak je izrada

novog, krovnog Zakona o nauci i istraživanjima. Ovim zakonom želimo da rešimo institucionalno finansiranje istraživača, da ne zavise, kao do sada, od toga da li su prošli na nekom projektu ili ne. I to je već dugo zahtev naučne zajednice. Zakon donosi i niz drugih novina. Javna rasprava je trajala 30 dana, a imali smo četiri niz tribina. Ministarstvo će ponovo okupiti radnu grupu koja je radila Nacrt zakona, kako bi zajedno razmatrali pristigle predloge za izmenu Nacrta. Ne postoji nijedan član koji se ne može promeniti ukoliko je predlog dobro obrazložen, što smo dokazali i kod Zakona o Fondu za nauku. Uostalom, svrha javne rasprave jeste da se čuju različita mišljenja, kao i da se Nacrt poboljša.

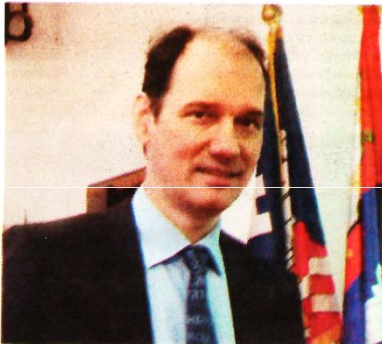

Foto: veer/magloj.net

Jedini veći izazov, a koji rešavamo u saradnji sa univerzitetima i institutima, jeste status istraživača na fakultetima, koji nisu u nastavi. Ova grupa je iz godine u godinu narastala i smatramo da je trenutak da je zakonski definišemo. Reč je o 1.431 istraživaču na fakultetima i 287 istraživaču u inovacionim centrima. Među njima se nalazi i jedan broj istraživača sa vrhunskim rezultatima. Sve korekcije Nacrta u pravcu boljeg definisanja kriterijuma i uslova za ovu grupu istraživača su moguće. Nije problem u novcu, tražimo smisljeno rešenje koje će podržati najveći deo zajednice. Status kvo nije rešenje. Dosad su ti uglavnom mladi ljudi bili potpuno nezaštićeni, jer su im ugovori o radu trajali samo do isteka projektnog ciklusa (trenutno, do kraja 2019).

Ministarstvo je pored korekcije člana Nacrta zakona koji reguliše status ovih istraživača (u smislu

ugovora o radu, a koji bi bili vezani za dužinu trajanja projekata Fonda za nauku, kao i međunarodnih projekata) spremno da ponudi i poseban program za ovu grupu istraživača u trajanju od pet godina, koji bi bio finansiran direktno preko Ministarstva, i u koji bi bili uključeni svi istraživači koji nisu u nastavi, a zaposleni su na fakultetima. Sve u svemu, radimo na tome da položaj ove grupe istraživača bude znatno bolji nego što je to bio do danas.

U 2018. smo puno učinili na podmlađivanju naučne zajednice, kroz uspešan poziv za uključivanje 1.000 mladih istraživača na projekte. Primili smo 870 istraživača, koji imaju prosečnu ocenu iznad devet i rođeni su 1988. ili kasnije. U toku

je poziv za njih još 100 koji su prošle godine upisali doktorske studije. Te pozive smo objavili zato što je prosečna starost istraživača koje finansiramo neprihvatljiva - u martu smo u sistemu imali manje od hiljadu istraživača mladih od 30 godina. Danas ih imamo preko 1.830. Time šaljem poruku da mlade želimo u sistemu, da hoćemo da ostanu kod nas i ovde se razvijaju. I većina njih je primljena baš na fakultetima.

Efekt svih ovih promena se neće videti brzo, ali će dugoročno, verujem, biti izuzetno veliki. Želimo da nagradimo najbolje, da nov sistem pokaže ko je uspešniji, a ko manje, da samo one uspešne još jače finansiramo, a one neuspešne da prestanemo. Put reformi kojim smo krenuli usvajanjem Zakona o Fondu će biti nastavljen tokom proléca usvajanjem novog Zakona o nauci i istraživanjima, uz podršku najvećeg dela naučne zajednice.

Autor je državni sekretar u Ministarstvu prosvete, nauke i tehnološkog razvoja

BEZ JAKE NAUKE NEMA NI KVALITETNE NASTAVE NA FAKULTETIMAPiše: **Gordana Čirić Marjanović**

Finansiranje nauke i istraživanja na svim akreditovanim naučnoistraživačkim organizacijama (NIO) u Srbiji je dugi niz godina projektno. Za institute to znači da plate naučnih radnika zavise od toga da li su im projekti koje finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja odobreni. Stoga su instituti više godina unazad zahtevali uvođenje sigurnog (institucionalnog) finansiranja. Aktuelni Nacrt zakona o nauci i istraživanjima rešava ovaj zahtev zajednice instituta. On predviđa uvođenje novog modela takozvanog kombinovanog institucionalno-projektnog finansiranja nauke i istraživanja akreditovanih NIO. Za institucionalno finansiranje biće nadležno Ministarstvo, dok bi se projektni (nesigurni) deo

fakultetima. Ovaj član je neprihvatljiv, diskriminatorski i pravno problematičan iz više razloga. Prvo, u suprotnosti je sa Zakonom o visokom obrazovanju, statutima i pravilnicima o sistematizaciji radnih mesta fakulteta koji predviđaju radna mesta istraživača na fakultetima, te urušava autonomiju univerziteta. Drugo, svuda u svetu na fakultetima postoje istraživačke, takozvane „research fellow“ pozicije. Srbija bi bila verovatno jedinstvena u svetu po zakonskoj zabrani angažovanja istraživača na fakultetima. Treće, jedan od osnovnih principa visokog obrazovanja je jedinstvo nastave i naučnoistraživačkog

angažovanja istraživača, jer projektni pozivi najčešće kao uslov imaju angažovanje doktoranada/mladih istraživača. U tom smislu fakultetima bi bilo onemogućeno sticanje finansijskih sredstava i razvoj kroz deo međunarodnu saradnju. Šesto, deo istraživača sa fakulteta tražiće posao u inostranstvu, čime se pospešuje „odliv mozgova“. Sedmo, odvlaču se doktorandi sa fakulteta jer im se ovim članom ne pruža finansijska

podrška.

Neshvatljivo je da zakon nalaže da mlade istraživače-doktorande, angažovane nedavno na projektima konkursom Ministarstva treba uskoro izbaciti sa fakulteta.

Nažalost, Ministarstvo nije saradivalo u dovoljnoj meri sa fakultetima u izradi ovog zakona. Neravnopravan tretman fakulteta je započeo već od samog sastava radne grupe koja je pisala nacrt, u kojoj su predstavnici fakulteta bili minorno prisutni. Takođe, ovaj nacrt planira da se posebnim programima nagradjuju instituti od nacionalnog značaja dok se ne planira nikakvo finansijsko nagradivanje uspešnih fakulteta. Odrbede zakona koje se tiču posebnih programa (mogućnosti dodatnog finansiranja i stimulisanja) treba da budu bazirane na prethodnom rangiranju svih NIO prema naučnim rezultatima, što Ministarstvo nije uradilo.

Stav fakulteta je da Nacrt zakona o nauci i istraživanjima mora da bude izmenjen tako da se izbrisu član 126, omogući institucionalno finansiranje istraživačkih pozicija na fakultetima i obezbedi ravnopravnost u finansiranju svih NIO. Institucionalno finansiranje istraživača na fakultetima može se sprovesti kroz programe za određene naučne oblasti. Svaki fakultet je akreditovan za specifične matične oblasti te stoga ima sposobnost da predloži Ministarstvu naučnoistraživačke programe za određeni period. Treba takođe uvesti i konkurse za istraživačke pozicije, kako na fakultetima tako i na institutima, kako bi se postigla konkurentnost, selekcija i protočnost. U interesu cele društvene zajednice je da se sačuva i razvija nauka na fakultetima.

Autorica je dekanica Fakulteta za fizičku hemiju Univerziteta u Beogradu

Nacrt zakona diskriminiše fakultete

finansiranja obezbeđivao iz budžeta novoformiranog Fonda za nauku, ukoliko Fond odobri projekat.

Zakon bi po novom modelu, prema rečima predstavnika Ministarstva trebalo da obezbedi sigurnu budućnost srpske nauke i očuva kapacitet naučne zajednice. Međutim, ovim nacrtom zakona je efekat upravo suprotan. Dok institutima donosi stabilnost u radu institucionalnim finansiranjem, obezbeđujući sumu istraživačima sa instituta plate, sredstva za materijalne i druge troškove naučnoistraživačkog rada, nacrt diskriminiše fakultete smanjujući im značajno istraživačke kapacitete i stavljajući ih u neravnopravan položaj u odnosu na institute po pitanju finansiranja naučnoistraživačkog rada.

Članom 126 Nacrta zakona, koji zabranjuje angažovanje istraživača u istraživačkim i naučnim zvanjima na fakultetima, ugroženo je direktno oko 1.500 istraživača na

rada - bez jake nauke nema ni kvalitetne nastave na fakultetima; zato se fakulteti akredituju i kao visokoškolske ustanove i kao NIO. Četvrto, „mera“ premeštanja istraživača sa fakulteta na institute nije realno ostvariva jer instituti ni približno nemaju kapacitete da prime 1.500 istraživača, a takođe ne postoje u Srbiji instituti za sve naučne oblasti koje imaju fakulteti, neki univerzitetski gradovi nemaju institute, a u drugima su oni malobrojni. Od ukupno 63 akreditovana instituta u Srbiji, čak 52 ih je u Beogradu, te ova mera pospešuje centralizaciju/beogradizaciju nauke u Srbiji, što nije dobro za razvoj društva.

Poseban problem je što su istraživači vezani za specifične naučne oblasti, opremu i mentore na fakultetima, i njihovim odlaskom razgradili bi se postojeći naučni timovi. Peto, apliciranje fakulteta na konkurse za projekte, domaće i međunarodne, nije moguće/kompetitivno bez